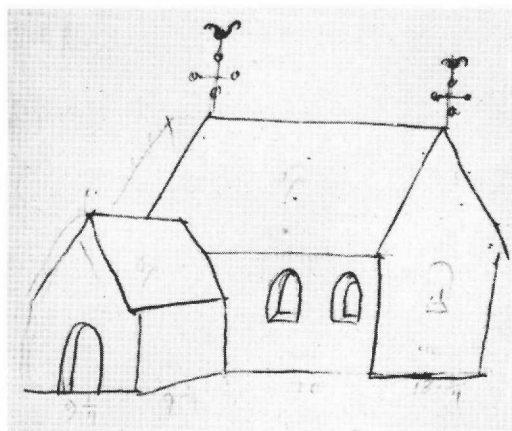

Årsunda kyrka. Efter teckning år 1690 av Ulf Christofersson.

9. Årsunda kyrka

Pl. 5

Litteratur: B 1096, L 1054. Ransakningarna 1684 (F 1 9:5; tryckt i Ransakningar efter antikviteter, vol. 1, 1960, s. 184); Ulf Christofersson, Gästeriklandz Antikviteter (F 1 7b) nr 8; J. Peringskiöld, Monumenta 5 (Fh 5); E. Alrot, De Gestricia, Pars prior (diss. O. Celsius, 1720) kap. III, § VII, s. 37; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 46; A. Hülphers, Första Utkast efter Dagboken til Gestrik och Gefle Beskrifning på resan 1758, s. 39 (Cd 9 Västerås stadsbibliotek), Samlingar til en Beskrifning öfver Norrland och Gefleborgs Län, Afd. I (1793), s. 228, not h; N. J. Ekdahl, Berättelse till Vitterhetsakademien om de Wettenskapliga Forskningsresor, som blifvit företagne åren 1827–1830 i Norrland, uppsatt och afgifven 1833 (ATA, Norrlandska saml. II H); L. E. Åhrman, Beskrifning öfver Provinsen Gestrikland (1861), s. 163; C. F. Wiberg, Berättelse öfver Antiquariska Forskningar i Gestrikland år 1864, s. 26 (ATA; tryckt i Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening 1889–1890 under rubriken »Antiquariska undersökningar» s. 12); J. Nordlander, Berättelse för en resa i Gestrikland år 1882 (ATA), s. 18; S. Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse (1881–1889), s. 506; E. Ihrfors, Gestricia sacra (ATA), s. 41, 162; E. Salvén, Bonaden från Skog (1923), s. 136; Sverige (utgiven av O. Sjögren) bd 6 (1924), s. 191; G. A. Hellman, S. Florin och S. Janson, Inventering av fasta fornlämningar i Årsunda Sn 1927 och 1934 (ATA) nr 5; H. Schück, Två Sigurdristningar (i: Fornvännen 1932), s. 257f.; K. Hedlund, Gestrikländska bildstenar (i: Gefle Dagblad den 15.12.1932, s. 5), De fasta fornlämningarna i Årsunda socken (i: Gefle Dagblad den 4.10 och 5.10.1933); B. Hellner, Årsunda kyrka (i: Sveriges kyrkor, Gästriklands landskyrkor, 1936), s. 232; E. Bellander, Gästriklands järnåldersbebyggelse I (Från Gästrikland 1938), s. 79f., II (Från Gästrikland 1944), s. 38f., s. 48; R. Norberg, Förteckning över lösa föremål av historiskt eller konstnärligt värde, 1939 (ATA); S. B. F. Jansson, Runskriftsinventering 1945 (ATA); Osk[ar] Ol[sson], Årsunda kyrka (i: Årsunda hembygdsförenings Årskrift 1946), s. 1, 15; L. Alfvegren, r-genitiv och are-komposition (1958), s. 156; Med arkeologen Sverige runt (1965), s. 288; E. Ploss, Siegfried-Sigurd, der Drachenkämpfer (1966), s. 101; M. Blindheim, Fra hednisk sagnfigur til kristent forbilde (i: Den iconographiske post Nr 3, 1973, s. 18; E. Bergendahl Hohler, Sigurd og Valkyrien på Hindarfjell (i: Den iconographiske post Nr. 3, 1973), s. 29, 31; Kulturhistoriska sevärdheter, utg. av Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund (1976), s. 24.

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, teckning 1690 i a. a. (återgiven av Schück i Fornvännen 1932, s. 263, av K. Hedlund i a. a. 4.10.1933, av Bellander i Från Gästrikland 1938, s. 80, av Ploss i a. a. Tafel 15, Nr 19, av Bergendahl Hohler i a. a. s. 31); Hadorphs och Christoferssons träsnitt, återgivet av E. Baudou i Fornlämningar I, Gästrikland och Hälsingland i förhistorisk tid, 1974, s. 3 (med en missvisande underskrift)¹; N. L. Söderholm, teckning i Wiberg a. a. 1864; Ihrfors, teckning i a. a.

Runstenen står uppställd i vapenhuset, på en låg sockel. Stenen är fastklamrad med sju järnkrampor mot norra väggen.

Den äldsta bevarade uppgiften om Gs 9 härrör från Ransakningen i »Årsunda d. 11 October» år

¹ Träsnittet av Årsundastenen kallas i Baudou a. a. (1974) »En akvarellerad teckning från assessorn N. R. Broocmans och arkivritaren Olof Rehns resa i Hälsingland 1763».

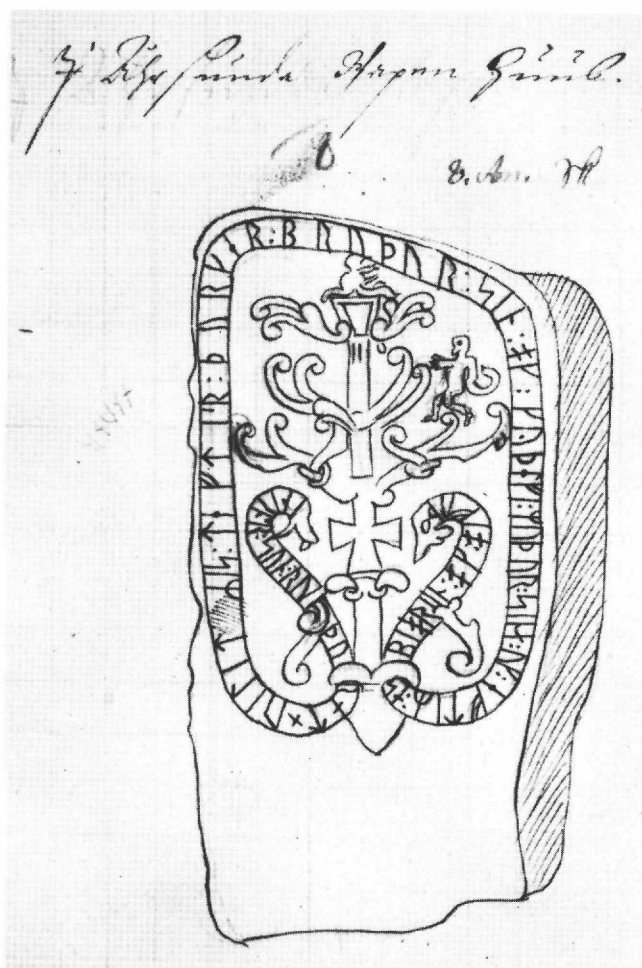

Fig. 37. Gs 9. Årsunda kyrka. Efter teckning år 1690 av Ulf Christofersson.

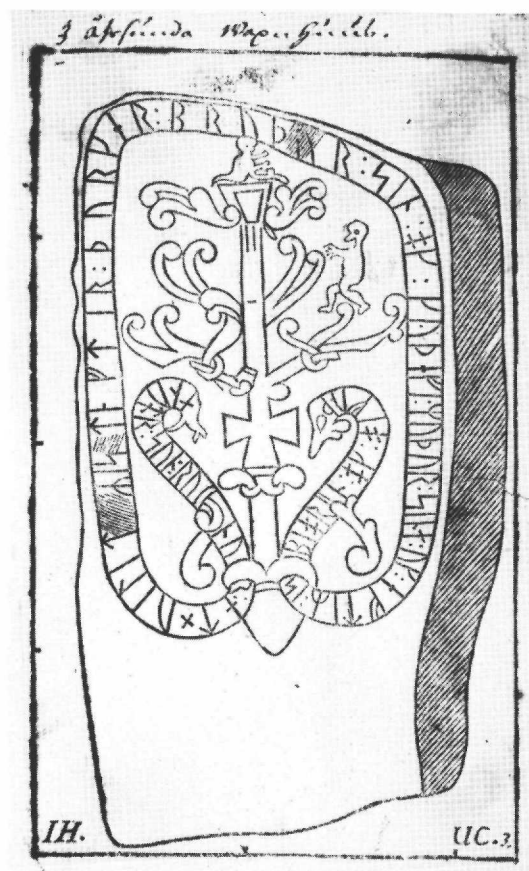

Fig. 38. Gs 9. Årsunda kyrka. Efter träschnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1096).

1684, där det heter: »Vthi Wapnhuuset ligger en Runsten wid döören som Vennæsius aftagit och elliest inge opreeste runsteenar här i Sochnen.»²

På sin teckning av stenen i *Gästerijkelandz Antiquiteter* har Ulf Christofersson antecknat: »J Åhrsunda Wapen Huus». Se fig. 37. Samma platsuppgift finns på det av Hadorph och Christofersson signerade träsnittet i Peringskiölds Monumenta (B 1096: »Årsunda Sockn. I Vapnhuset»; L 1054: »I vapenhuset»).

Endast en ganska kort tid efter Hadorphs och Christoferssons undersökning i september 1690 blev runstenen flyttad från sin plats i vapenhusgolvet, där den av allt att döma hade lagts in, då kyrkan byggdes. Runstenen togs tydligen ut någon gång omkring år 1700 ur vapenhusgolvet och ställdes upp utanför kyrkan, lutad mot kyrkans mur. Detta framgår av följande uppgift i *De Gestricia* (1720): integer est sed erectus non ita pridem, templi Asundensis muro incumbit, ut scriptura ad murum conversa non facile lustrari possit (»Oskadad, men icke som fordom stående upprätt, lutar sig en runsten mot Årsunda kyrkas mur med inskriften vänd mot muren, så att den ej lätt kan granskas.»)

² Om den här nämnde aktuarien i Antikvitetskollegiet Erik Wennæsius se ovan s. 24, not 1.

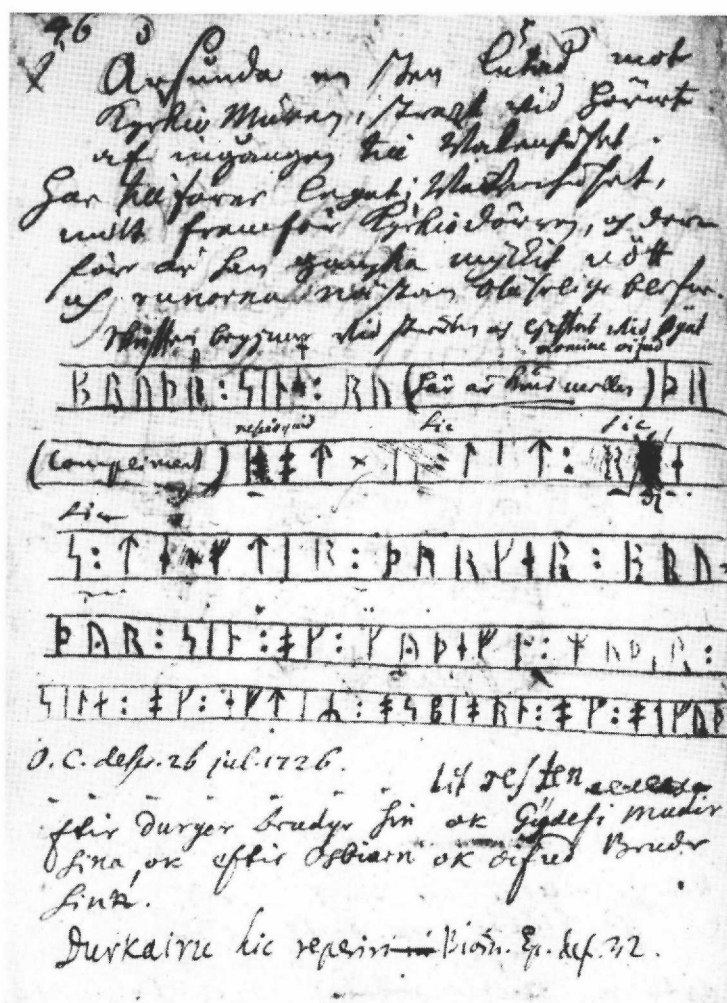

Fig. 39. Gs 9. Årsunda kyrka. Efter uppteckning av O. Celsius i Fm 60: 2.

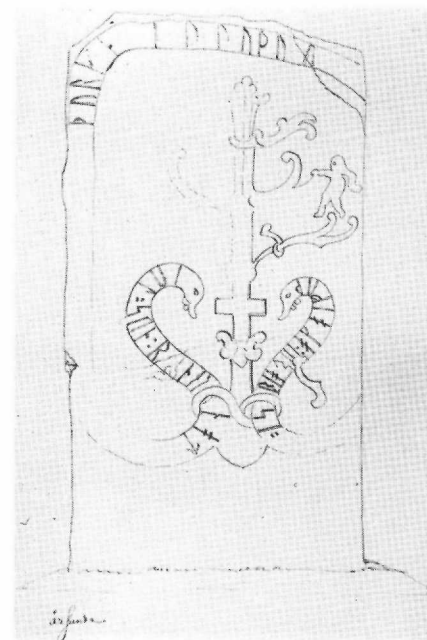

Fig. 40. Gs 9. Årsunda kyrka. Efter teckning år 1864 av N. L. Söderholm.

Olof Celsius, som undersökte ristningen några år senare (den 26 juli 1726), lämnar i sin anteckningsbok *Svenska runstenar* (Fm 60: 2) en liknande, något utförligare beskrivning av runstenens dåvarande plats (se fig. 39): »Årsunda en sten lutad mot Kyrkio Muren, straxt wid hörnet af ingången till Wakenhuset. Har tillförne legat i Wakenhuset, mitt framför Kyrkiodörren, och derföre är han ganska myckit nött och runorna nästan oläselige blefne.»

Abraham Hülphers har i »Första Utkast efter Dagboken på resan 1758» antecknat: »Kyrkan hafwer inga antiqviteter – utom en Runsten i muren insatt.» I sin beskrivning över Gästrikland (1793) nämner han, att Årsunda kyrka »har wanliga prydnader ... Eljest förekomma inga särdeles märkwärdigheter och ålderdoms lemningar.» Han tillfogar emellertid i en not: »I muren skall förr warit en Runsten, som förmodel. wid tilbyggnaden blifwit bårttagen.» (Den »tilbyggnad» som Hülphers här nämner, åsyftar en genomgripande ombyggnad av kyrkan 1770–1774. Då revs det på 1200-talet uppförda vapenhuset framför södra ingången, där runstenen en gång under fem århundraden hade haft sin plats i golvet. Likaså revs den gamla sakristian på kyrkans norra sida. Vid samma tillfälle uppfördes tornet, vars bottenvåning fick tjänstgöra som vapenhus.)

I *Beskrifning öfver provinsen Gestrikland* (1861) lämnar oss L. E. Åhrman följande uppgift: »I kyrkans torndörr är en runsten inlagd till tröskel, men inskriptionen derå är oläslig.»

Redan ett par år senare hade runstenen flyttats bort ur torntröskeln. C. F. Wiberg skriver nämligen i sin berättelse från den antikvariska resan år 1864: »Runstenen (Bautil 1096) återfanns nu stående vid kyrkogårdsmuren, bredevid vestra kyrkodörren och var med krampor fäst i denna mur; detta oakadt var stenen bruten i tre stycken och runorna i det närmaste utplånade, tillfölje deraf att han före sin sista uppresning en lång tid legat i Vapenhusets golf.» Stenen hade utsatts för åverkan, ej endast därigenom att »runorna blifvit fullkomligen utslitna, utan äfven större delen af högra slingan blifvit omsorgsfullt borthuggen vid det tillfälle, då stenen skulle inpassas i Vapenhusgolfvet».

Vid J. Nordlanders besök år 1882 stod runstenen kvar på samma plats: »Emot muren omkring Årsunda kyrka stod en runsten upprest.» – *Sverige*, utg. av O. Sjögren år 1924: »Vid kyrkogårdsmuren står en illa medfaren runsten.»

Samma år, alltså 1924, flyttades den svårt skadade runstenen från kyrkogårdsmuren in i vapenhuset och uppställdes vid norra väggen så som stenen nu står. Flyttningen skedde i samband med kyrkans restaurering, under ledning av Sven Brandel.

Röd gävlesandsten. Höjd 210 cm, nuvarande största bredd 85 cm, tjocklek 17–19 cm. Runornas höjd är 5,5–8 cm.

Ristningen är mycket hårt sliten, uppenbarligen genom tramp. Detta förhållande har ju framhållits av flera tidigare granskare. Sålunda anmärker Celsius (1726), att stenen är »ganska myckit nött och runorna nästan oläselige blefne»; Åhrman (1861) konstaterar, att »inskrifningen derå är oläslig» och Wiberg (1864), att runorna var »i det närmaste utplånade» och att »större delen af högra slingan blifvit omsorgsfullt borthuggen». Bellander (1938): »runorna till stor del utplånade»; Jansson (Runinventeringen år 1945): »Ristningen är mycket hårt sliten och dessutom svårt skadad genom att stenens högra del (med dess runslinga) har slagits bort . . . Ristningen är felaktigt ifylld med vit färg.» Alfvegren (1958): »Den är numera starkt vittrad och delvis skadad, varför stora delar av texten är utplånade.»

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Ulf Christoferssons teckning år 1690):

inu	-r	:	sun	:	r[u]p[u]r	at	×	[uili]t	...	[ris :	t	eftir	:	purker	:	brupu	[r	:	sin	:	ok	:	kypelfi
5					10	15		20		25	30	35	40	45	50								
: mupur : sina : uk] : eft[i]r : [a]sbiorn : o[k : o]ifup																							
55	60	65	70	75	80																		

Anundr (?), *sun rupur (?)* *at uilit* . . . *æftir Þorgæir*, *broður sinn*, *ok Guðælfí*, *moður sina* *ok æftir Asbiorn ok oifup*.

»Anund (?), Rodas (?) son . . . (lät resa stenen) efter Torger, sin broder och Gudälv, sin moder och efter Åsbjörn och oifup.

Till läsningen: Många av runorna är endast skönjbara vid belysning under svart duk. I runan 1 syns en huvudstav; inga spår av någon bistav. (På teckningen **i**, på träsnittet ändrat till **a**; se nedan.) I 2 **n** är bistaven svagt skönjbar; runan har sannolikt ensidig bistav. 3 **u** är jämförelsevis tydlig. Av runan 4 återstår endast huvudstaven. På teckningen av år 1690 har runan formen **f**, medan den på träsnittet (B 1096) har ändrats till en binderuna **nt**. 5 **r** är fullt skönjbart. Mellan 5 **r** och 6 **s** finns två punkter, sannolikt skiljetecken (:). Det bör emellertid framhållas, att det i ristningsytan finns talrika små runda fördjupningar, vilka har uppkommit genom vittring. Att skilja dessa från huggna punkter är numera svårt eller omöjligt. 6 **s** har formen **ʃ**. I 7 **u** har bistaven förlorat sin översta och sin nedersta del. 8 **n** förefaller att ha haft dubbelsidig bistav. 9 **r** är säkert. Efter denna runa är ristningsytan ojämn 16 cm. Här finns nu inga säkra spår av någon runa. 11 **p** är säker. 12 **u** (?) har oregelbunden form; bistaven är nämligen

Fig. 41. Gs 9. Årsunda kyrka. Detalj av ristningens övre del med svärds klingan synlig inne i drakslingan.

placerad 2 cm från huvudstavens topp vid ramlinjen. Dessutom är bistaven krokig. I runan 13 är bistaven skadad; sannolikt **r**. Skiljetecken saknas före 14 **a**, som har dubbelsidig bistav. Efter 15 **t** finns ett skönjbart kryss. Efter krysset finns en huvudstav som en svag skuggning i ytan, varefter ristningen numera är helt utplånad 30 cm. Därefter möjligen svaga spår av en kort **t**-runa (20). Efter 20 **t** går en brottspricka genom stenen. Avståndet till nästa spår av en runa är 13 cm. Av denna återstår endast ett obetydligt stycke av en huvudstav. Efter ytterligare 11 cm syns nedre delen av en huvudstav, följd av två djupa små punkter, vilka emellertid troligen är naturliga urgröpningar. Sedan kan en **t**-runa svagt skönjas. Före 25 **e**, som har förlorat toppen i en kantskada, saknas skiljetecken. I runföljden 25–33 är avståndet mellan runorna stort, 8 till 9 cm. Runorna 26–29 **ftir** är säkra, trots att bistaven i 29 **r** är skadad på mitten. I 31 **u** förefaller bistaven att utgå 1,5 cm nedanför huvudstavens topp. I 32 **r** är bistaven upptill skadad; på dess mitt finns en naturlig urgröpning. Mellan huvudstav och bistav i 33 **k** finns en ojämn fördjupning. 34 **e** är djupt stunget. Av 35 **r** är endast nedersta delen i behåll; övriga delar har gått förlorade i en djup toppskada. Av följande skiljetecken finns endast nedre punkten; den övre har förlorats i samma toppskada. Runföljden 36–41 **brupur** är säkra. I denna runföljd är avståndet mellan runorna stort: mellan 36 **b** och 37 **r** nio cm, mellan 37 **r** och 38 **u** sju cm, mellan 38 **u** och 39 **p** drygt åtta cm. Här uppe i runslingans översta del – inom runföljden **brupur** – kan en intressant iakttagelse göras. Det förhåller sig nämligen så, att mellan runan 38 **u** och 39 **p** finns i slingan fullt tydliga ristningslinjer, som har slående likhet med en **u**-runa, bortsett från att den är kortare och har spetsig topp. Denna ristningsdetalj har tidigare ej observerats. Den saknas redan på Ulf Christoferssons teckning år 1690 och givetvis också på hans och Hadorphs träsnitt (B 1096). Det är tänkbart, att detta kan förklaras av att dessa granskare, i likhet med senare granskare, har uppfattat de ristade linjerna som en tanklös och obetydlig *felristning* i inskriften och därför ej återgivit »runan» på teckningen. Det ser ju ut som om det på stenen står **bruupur**, alltså som om en **u**-runa hade av ristaren efteråt inskjutits i mellanrummet mellan 38 **u** och 39 **p**. Se detaljbilden fig. 41! Det kan emellertid enligt min mening icke råda något tvivel om att vad man här ser på stenen föreställer den breda klingan på ett svärd, som den omedelbart nedanför drakslingan placerade figuren stöter in i slingan. Se vidare nedan s. 86. – Av 41 **r** återstår nedre hälften av huvudstaven och

ett kort stycke (2,5 cm) av nedersta leden i bistaven. Övriga delar av runan har gått förlorade, då stenens övre högra hörn slogs bort. Denna skada fortsätter nedåt, eftersom hela stenens högra kant höggs av och tilljämnades för att inpassas i torningången. Därigenom har omkring en meter av runslingan förlorats. På detta bortslagna parti av stenen har runföljden 42–63 haft sin plats. Av runorna 62 och 63 finns nedtill till höger på stenen, där slingan börjar svänga inåt, spår av de nedre delarna av två huvudstavar, följda av ett svagt skönjbart skiljetecken; sannolikt **ok**., ej **uk**.. 64 **e** är mycket grunt; övre tredjedelen av runan är förlorad. 65 **f** är nästan utplånad. 66 **t** något bättre bevarat. 67 **[i]** är helt bortnött. Av 68 **r** syns huvudstaven och spår av högra bistaven; den vänstra utnött. Av runan 69 är huvudstaven i behåll; inga spår av bistavar. Runföljden 70–75 **sbiorn** är säker. I 75 **n** är bistaven högt placerad. 76 **o** är skadat; av nedre bistaven återstår endast ett svagt spår till höger om huvudstaven; av den övre endast vänstra delen. Av 77 **[k]** finns endast ett stycke av huvudstaven; toppen av runan är borta. Därefter har ett 7,5 cm långt stycke av ristningsytan flagrat bort i samband med att stenen bröts av. 78 **[o]** är skadat av flagringen; endast huvudstaven i behåll; inga spår av bistavar. Runföljden 80–82 **fup** är jämförelsevis säker. Inskriften slutar utan skiljetecken.

Hadorph och Christofersson enligt teckningen 1690: **inuor : sun : rupur at × uilit ... ris : t eftir : purker : brupur : sin : ok : kypelfi : mupur : sina : uk : eftir : asbiorn : ok : oifup**. Enligt träsnittet (B 1096): **anuntr : sun : runur : at × uilit ... ris ... t eftir : purker : brupur : sin : ok : kypefi : mupur : sina : uk : eftir : isbiorn : ok : oifup**. Om olikheterna mellan teckningen och träsnittet se nedan.

Celsius anmärker, att »skriften begynner wid stierten och lycktas wid Ögat» (se fig. 39): **brupr : sin - : rupr -ot × - : lit : res : teftir : purker : brupyr : sin : ok : kypefi : mup -r : sina : ok : eftir : osbiorn : ok : oifup**. Om runföljden: **rupr** anmärker Celsius, att »här är krus mellan» **u** och **p**, dvs. att ett ornament på detta ställe delar runföljden. Inskriften translitteras: »... .lit res ten ftir durger brudyr sin ok Gydefi mudir sina, ok eftir Osbiarn ok Oifud Brudr sin.» Se fig. 39. – Wiberg (1864) supplerar sin läsning (efter B 1096): **a[n]u[n]t[r] : sun : r[u]n[u]r · ot ... þurke[r] i [bru]pur ... isbio[rn] ok oifup**. Wibergs kommentar lyder: »Man ser, att här är knappt någon mening att vinna: orsaken är lätt att inse, då ej blott runorna blifvit fullkomligen utslitna, utan äfven större delen af högra slingan blifvit omsorgsfullt borthuggen vid det tillfälle, då stenen skulle inpassas i Vapenhusgolfvet.» – L. Alfvegren, som undersökte ristningen år 1957, skriver i *r-genitiv och are-komposition* (1958): Stenen »är numera starkt vittrad och delvis skadad, varför stora delar av texten är utplånade. De bevarade runtecknen, som tycks ha varit ifyllda med någon vit färg, är mer än decimeterhøga. Mellanrummet mellan runorna är också ovanligt stort, 5–10 cm. Jag läser följande: **·unt ·sun : rupur : at** (därefter är texten fullständigt utplånad till ordet) **purker : bru** (ett felristat lodrätt streck) **pur** (av sista **r** återstår endast nedre hälften, stenens övre högra hörn är avslaget). Vidare kan mot slutet av högra ormslingan urskiljas ett **o** (✱). Den i detta sammanhang aktuella genitiven är dock tydligt bevarad. Jag kan emellertid icke finna annat, än att ordet är **rupur** (*Rupur*), dvs. gen. av ett kvinnonamn *Rupa*» ...³

Redan av de ovan återgivna äldre läsningarna framgår det klart, att inskriften har varit svårt nött och mycket svårläst.

Den »fullständigaste» läsningen ger oss Hadorph och Christofersson med teckningen av år 1690. Den skars i trä och träsnittet trycktes i *Bautil* (1750). Det är emellertid att märka, att läsningen på några ställen ändrades i samband med att teckningen överfördes på trä. På deras träsnitt, signerat IH och UC,

³ Uppgiften om runornas storlek – »mer än decimeterhøga» – är ej korrekt. – Vad läsningen beträffar, anmärker Alfvegren själv, att runorna vid hans besök år 1957 »tycks ha varit ifyllda med någon vit färg». Om denna imålning antecknades i Runinskriftsinventeringen 1945: »Den felaktiga uppmålningen skall avlägsnas före undersökningen av ristningen.» Ristningen rengjordes emellertid först år 1977, då den vita färgen fortfarande satt kvar. Hur Alfvegren under sådana omständigheter kunde fastställa, att den »i detta sammanhang aktuella genitiven ... är tydligt bevarad», är överraskande.

har sålunda runan **l** i ändrats till **a** (med dubbelsidig bistav). Runan 4 har skurits som en tydlig binderuna **nt** (𐌺); runan 11 **p** återges som **n**. Dessutom har ett skiljetecken (:) insatts efter 13 **r**. Binderunan 50 **ei** har ersatts med **e** och 69 **a** med **i**.

Genom dessa »förbättringar» av sin och Christoferssons läsning har alltså Hadorph av runföljden 1–5 **inu -r** åstadkommit en runföljd **anuntr** och 9–13 **rupur** har blivit **runur**. Han har genom ändringarna bl. a. fått fram ett välkänt mansnamn i inskriftens början – *Anundr*.

Eftersom Liljegren i *Run-Urkunder* (1833) återger inskriften efter avbildningen i *Bautil*, alltså efter träsnittet, framträder inskriften där i den av Hadorph retuscherade formen. Liljegrens återgivning av texten har följande utseende: Anuntr:sun:Runur:at×Vi lit:Ris:ta iftir:purker:brupur:sin:ok:Kūbefi:mupur:sina:auk:eftir:Isbiorn:ok:Oifufþ.

Det är denna »läsning» som ligger till grund för den tolkning, som ges i Inventeringen av fasta fornlämningar i Årsunda socken: »Anund son till . . . i Vi lät rista (stenen) efter Torger, sin broder, och . . . , sin moder, och efter Esbjörn och . . .». I *Gästriklands landskyrkor* (1936) lämnas följande översättning: »Anund, son till Runa i Vi, lät rista (stenen) efter Torgeir, sin broder, och Gudälv, sin moder, och efter Esbjörn och Vimod (?).» – I *Årsunda hembygdsförenings årsskrift 1946* framlägges följande tolkning: »Sonen Anund lät rista runor på offerplatsen efter sin broder Durker och sin moder Gudevi, samt efter Isbjörn och Vifot.»

Inskriften innehåller tydligen åtminstone sex personnamn. Det första, redan på 1600-talet svårlästa namnet, anger givetvis den person, som reste stenen. Osäkert är, om den delvis skadade runföljden ger oss ytterligare ett belägg på det i svenska runinskrifter synnerligen vanliga mansnamnet *Anundr*; det har hittills belagts närmare sextio gånger i dessa källor. Hadorphs rekonstruktion av namnet har enligt min mening visst fog för sig.

Tolkningen av det namn, som ingår i den omedelbart efter »*Anundr*» följande appositionen **sun:r[u]p[u]r**, erbjuder stora svårigheter.

L. Alfvegren, som undersökte ristningen 1957, kan »icke finna annat, än att ordet är **rupur** (*Rupur*), dvs. gen. av ett kvinnonamn *Rupa*, säkerligen identiskt med det på en uppländsk runsten från Norrsunda sn (SRI 7: 429) belagda namnet **hrupa**»; se *r-genitiv* och *are-komposition* (1958), s. 156. Alfvegren upp-tager sålunda runföljden 9–13 på Årsundastenen bland sina elva *säkra* exempel på ändelsen *-ur* i st. f. *-u* i genitiv singularis av svaga femininer.

Det är visserligen möjligt, att här har stått **rupur** (gen.) men belägget måste dock sägas vara ytterst osäkert. Ett kvinnonamn **hrupa** finns på U 429, och det torde återge ett *Hroða*, men detta är det hittills enda belägget, vilket visar, att namnet har varit mycket sällsynt. Det kan emellertid uppfattas som ett kortnamn till tvåledade kvinnonamn på *Hroð-* som runsv. *Hroðlaug*, *Hroðvi* och *Hroðælf*, fsv. *Rodhgærdh*, *Rodhælf*, isl. *Hróðný*.

Det bör också understrykas, att man ej kan utgå ifrån att appositionen **sun rupur** innehåller ett kvinnonamn. Emot detta talar, att inskriften i sin fortsättning, nämligen med runföljden (efter) **kypēlfi:mupur:sina**, anger en annan kvinna som moder till den man som reste runstenen. Det förefaller, av de framlagda tolkningarna att döma, som om detta icke har uppmärksammats.

Någon säker tolkning av **r[u]p[u]r**, om det nu verkligen har stått så, kan numera icke ges.

Det ovan nämnda **kypēlfi** erbjuder däremot inga tolkningssvårigheter. Runföljden återger utan tvivel akkusativ av ett kvinnonamn *Guðælf*. Ett sådant namn är visserligen eljest icke belagt, men det är bildat på helt normalt sätt och båda leden ingår i välkända, tvåledade kvinnonamn. Namnelementet *-ælf* möter oss i följande runsvenska kvinnonamn: *Asælf* (U 378), *Auðælf* (nyfunnen runsten i Mellby k:a, Småland), *Disælf* (U 917, Sö 251), *Friðælf* (Ög 102, Gs 19), *Gunnælf* (U 1096), *Hroðælf* (U 357, U 656, U 824, Sö 308, G 134), *Kættilælf* (U 294?), *Ragnælf* (U 69, U 897), *Viælf* (U 1039).⁴

⁴ Om namnelementet *-ælf* se vidare S. B. F. Jansson, »Mellby kyrkas runsten» (i: *Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård* 48, s. 9 f.) och där cit. litt.

Av inskriftens tre återstående namn kan två tolkas utan svårighet. Den döde brodern har hetat *Þorgæirr*. Namnet är vanligt i de svenska runinskrifterna (ett femtontal belägg) och det är mycket spritt på Island och i Norge. – *Asbiorn*, *Æsbiorn* har tydligen varit ännu vanligare i Sverige under vikingatiden (ett trettiotal belägg). Namnet har också varit allmänt i de andra nordiska länderna.

Det är däremot icke möjligt att avgöra vad det är för ett namn som döljer sig i runföljden **oifup**. Förslag till tolkning av detta inskriftens sista namn måste tyvärr endast bli gissningar.

Ristaren lämnar ingen upplysning om i vilket förhållande *Asbiorn* och **oifup** har stått till de övriga på minnesstenen nämnda personerna.

Också runföljden **uilit** måste sägas vara omöjlig att tolka på grund av ristningens beklagligt dåliga tillstånd.

Det är i första hand Årsundastenens ornamentik med dess »löfverk och människobilder i teckning» (Liljegren), som har tilldragit sig forskningens intresse. De slående likheterna med Gs 2 och Gs 19 framhölls redan av Sophus Bugge, som med avbildningen i *Bautil* som grund konstaterade: »Paa Aarsunda-Stenen i Gestrikland (Bautil 1096) er, ligesom paa Fernbo-Stenen, afbildet et Kors, der oventil gaar over i et stiliseret Træ. Øverst i dette er en Gjenstand, der snarest ser ud som et siddende Menneske. Til høire for Træet med Armene udstrakte imod dette er en Mand afbildet.»

Det kan här anmärkas, att träsnittet (B 1096) felaktigt återger en viktig detalj. På träsnittet, som Bugge alltså utgår ifrån, ser det verkligen ut som om figuren sträcker båda armarna mot »trädet», medan däremot *originalteckningen* visar, att figuren endast sträcker ut den ena (högra) armen. Den andra håller han bakom sig och den armen är liksom förlängd i en liten cirkel bakom mannen. Se fig. 37 och 38. Det kan konstateras, att teckningen i detta avseende är korrekt.

Den »Gjenstand» upptill på stenen, som Bugge »snarest» uppfattade som en sittande människa, är enligt E. Salvén »högst sannolikt» en fågel. Salvén skriver (a. a. 1923): »Intressant nog synes en ... framställning av världsträdet även vara avbildad å en runsten vid Årsunda kyrka i Gästrikland ... Stenens ristning är mycket defekt, men det var dock möjligt för författaren att vid ett besök å platsen till större delen iakttaga konturerna av runslingan längs stenens ytterkanter samt ett stiliserat träd såsom en markerad centralbild å dess mitt. Ristningens komposition påminner i hög grad om Ockelbostenens, liksom vissa detaljer i runslingans och trädets gestaltning ... Huruvida fågel funnits avbildad i trädets topp, kunde ej avgöras, enär ristningen här var delvis utplånad. Med hänsyn till de överensstämmelser, som finnas mellan de båda träden, är det emellertid högst sannolikt, att så varit fallet.» Salvén tillfogar, att avbildningen i *Bautil* talar för »att en fågel varit framställd i trädets topp».

De figurer, som Bugge och Salvén här har nämnt, behandlas närmare av Henrik Schück i uppsatsen »Två Sigurdsristningar» (*Fornvännen*, 1932), där han till de tidigare uppmärksammade Sigurdsristningarna också lägger Årsundastenen och Österfärnebostenen (Gs 2). Schück menar, att den otydliga lilla figuren upptill på stenen, omedelbart under runslingan, skall föreställa Sigurd favnesbane. Att Schück vågar förmoda, att det förhåller sig så, beror på ristningens ornamentala likheter med Drävlestenen (U 1163). Där ser man nämligen upptill på stenen, hur Sigurd med sitt svärd genomborrar drakslingan. Schück framhåller, att om man ej hade haft den uppländska runstenen till jämförelse, skulle man ej kunna veta, vad de ristade linjerna upptill på Årsundastenen åsyftade: »Först genom en jämförelse med Drävlestenen blir det uppenbart, att vi överst hava Sigurd, som sticker sitt svärd i draken, ty utan denna hjälpredda kan figuren lika väl tydas såsom ett ornament.»

Vad tydligen ingen forskare hittills har haft kännedom om är, att *svärdet verkligen är ristat på Årsundastenen*. Det kan iakttagas på den plats, där man borde ha väntat det, nämligen inom ormslingan. Man kan alltså nu – utan hjälp av Drävlestenen – fastställa, att det är Sigurd Favnesbane, som är avbildad också på Gs 9 Årsunda. Sigurd sitter där liksom på språng, vilket väl skall markera, att han spannar alla krafter, när han stöter svärdet genom den väldiga ormen. Samma karakteristiska benställning intager Sigurd på Ramsundsberget (Sö 101) och på Drävlestenen (U 1163). Se fig. 41 och 42.

Den högra figuren på Årsundastenen skall otvivelaktigt uppfattas som en löpande man. Han sträcker

Fig. 42. U 1163. Drävle, Altuna sn. Detalj av ristningens övre del.

fram den ena handen; i den andra handen håller han ett stort, rundat föremål – en ring. Schück framhåller, att denne springande man »har tolkats olika, antingen som . . . dvärgen Andvare, vars dyrbaraste skatt var ringen Andvaranautr, eller som budbäraren Vinge»; Schück tycks föredraga det senare alternativet, men det är enligt hans uppfattning omöjligt att nå till någon visshet i den frågan. Se vidare ovan Gs 2, s. 35 f., där en redogörelse för olika forskares mening lämnas.

Likheterna mellan Gs 19 Ockelbo och Gs 9 Årsunda i ornamentik och komposition är så påfallande, att E. Salvén anser det vara »troligt, att de båda stenarna äro ristade av en och samma person eller att den ena stenen vid ristningen påverkats av den andra». Se a. a. 1923, s. 136. Schück däremot betonar likheten mellan Drävlestenen och Årsundastenen, »som tydligen är en variant till Dräflerstenen och förmodligen huggen av samma mästare – Lifsten eller Baller?» (*Fornvännen* 1932, s. 258.) Det måste sägas vara uteslutet, att Livsten eller Balle skulle ha ristat Årsundastenen.

Trots att ristningen är så svårt skadad och nött, får man intrycket, att den är utförd av en ristare, som har varit ganska oövad, åtminstone när det gällde att arbeta i sten. I jämförelse med den mycket skickligt huggna Drävlestenen framstår Årsundaristningen snarast som ett nybörjar- eller diletantarbete. Vad som emellertid är ofrånkomligt är, att Gs 9, Gs 2, Gs 19 och U 1163 (Drävle) till typen är mycket nära besläktade. De fyra runstenarna kan sägas tillhöra samma »ristarskola». Tillkomsttiden torde vara sent tiohundratalet. Se vidare Gs 2, ovan s. 41.

Årsundastenen blev, i likhet med Gs 2 och Gs 19, redan under medeltiden flyttad från sin ursprungliga plats till kyrkan. Var stenen från början stått rest är och förblir därför okänt. Trots detta kan följande uttalande av K. Hedlund i en tidningsartikel förtjäna att återges: »De tre stenarna med vittnesbörd om en sagodikt från vikingatidens Gestrikland ligga alla efter samma rullstensås. Och följa vi åsen ned i Uppland, når den till Altuna, som ju har att uppvisa den med Årsundastenen överensstämmande Dräfle-stenen. Detta läge i närheten av åsen kan ju vara en tillfällighet, men man vill gärna tolka det som uttryck för en kulturgemenskap, som betingades av den väg, som sedan uråldriga tider måste ha följt åsen. Av de sju hittills kända svenska Sigurdsristningarna ligga fyra efter den åsväg, som säkert det fornatida gestrikländska järnet, som fraktades ned mot Uppland, gjorde till en av Gestriklands huvudvägar» (*Gefle Dagblad* 15.12.1932, s. 5). Jfr nedan s. 218 f.